

Ds Jaco Zuurmond

1 december 2013 1e zondag van de Advent

Genesis 38 en Matteüs 1:1-6

Mannenmacht doorbroken
Abraham laat Isaak geboren worden,
Isaak laat Jakob geboren worden,
Jakob laat Juda geboren worden...
... en zijn broeders

Het interessantst zijn de afwijkingen in het geslachtsregister van Matteus. Vier vrouwenamen klinken, met nadruk. Die zijn het thema van deze Advent. Maar de eerste afwijking klinkt al net iets eerder: Jakob laat Juda geboren worden en zijn broeders. Laten we daarmee beginnen.

Juda en zijn broeders. Een mannenverhaal dus. Een verhaal over mannenmacht. Mannenmacht... dat is wanneer de één zich groter waant dan de anderen, en zichzelf de macht over die anderen toedent. Mannenmacht, daarover gingen de dromen van Jozef, die anderen als schoven voor zich zag buigen. Maar nog veel meer mannenmacht werd zichtbaar toen zijn broers in reactie op die dromen diezelfde Jozef in de put wierpen en hem onder het toeziend oog van de van nature eerstgeborene Juda verkochten naar Egypte. Zo doen mannen. Zo doen broeders van hetzelfde huis. Met één finzinnige formulering brengt Matteus ons dat hele verhaal te binnen. Jakob laat Juda geboren worden - en zijn broeders.

Om er vervolgens al even finzinnig op te wijzen dat midden in dat mannenverhaal ineens het verhaal van een vrouw klinkt: Juda laat Perets en Zerach geboren worden, uit Tamar. Als je wilt weten hoe de Messias van Israël geboren wordt, lees dan het verhaal van Tamar, zo roept Matteus ons vanmorgen toe. En zo doen we dus ook maar.

In het boek Genesis staat het verhaal van Tamar in alle opzichten midden in het verhaal van Juda en zijn broeders. Het lijkt haast een interruptie, een onderbreking van het grote Juda-Jozef-verhaal. Maar tegelijk heeft dit kleine verhaal van Tamar alles met dat grote verhaal van die broeders te maken. Het is een mooi voorbeeld van Bijbelse vertelkunst. En omdat wij daar niet meer zo geoefend in zijn vraagt dat even een paar woorden van uitleg. Catechese dus maar weer even.

In het grote verhaal van Juda en Jozef gaat het om het eerstgeboorterecht én om het koningschap. Wat betekent dat: 'eerstgeborene' zijn - ben je eerstgeborene ván je broers (en zusters), of ben je de eerstgeborene vóór hen, ter wille van hen? En wat voor koningschap past bij Gods belofte? Betekent koningschap 'macht'... of betekent het 'verantwoordelijkheid'?

Juda is niet de oudste van het stel, maar hij zal uiteindelijk de eerstgeboorte-zegen ontvangen. Hij is de vertegenwoordiger van het latere zuidrijk dat naar hem genoemd zal worden. Jozef is de vertegenwoordiger bij uitstek van het verloren gegane noordrijk. Het is Jozef die in eerste instantie koning wordt... weliswaar in Egypte... maar daar toch koning over zijn broers. Maar als we het boek nóg verder doorlezen zal uiteindelijk toch Juda de stamvader zijn van het koningshuis van David. Een genuanceerd verhaal dus. Waarin de verschillende rollen van eerstgeborene en koning voortdurend om elkaar heen cirkelen, op zoek naar de ongreepbare waarheid van een koningschap op aarde dat werkelijk de hemelse eerstgeboortezegen draagt... En midden in die broedersschaps-pericelen – zojuist hebben de broers Jozef als slaaf naar Egypte verkocht, en een in bloed gedoopte mantel aan hun vader getoond als 'bewijs' van zijn dood... - midden in dat mannenmachtverhaal klinkt dan ineens het verhaal van Tamar.

En er lopen tal van veelzeggende lijnen heen en weer tussen dit kleine vrouwenverhaal en dat grote mannenmachtverhaal. Een paar voorbeelden:

- In de eerste regel hoorden we dat Juda 'afdaalde'. (In de NBV is het wat weg vertaald, helaas). Dat is een parallel met wat Jozef overkomt. Jozef 'daalt af' (37:25) naar Egypte... of is in de ogen van vader Jakob afgedaald in het dodenrijk (37:35). Dit soort woordrijm is een beproefde methode in de Bijbelse vertelkunst. Jozef en Juda beleven dus tegelijk een 'afgang', zo wil het eerste vers vertellen.

- Het zijn niet zo maar wat spulletjes die Tamar als onderpand vraagt. Zegelring, snoer en staf, dat zijn de kernsymbolen van het koningschap. Ook in het verhaal van Tamar en Juda gaat het dus over het koningschap, dat het grote onderliggende thema is van het verhaal van Juda en zijn broeders!
- 'Herken toch' van wie dit zegel, dit snoer en deze staf zijn, zo krijgt Juda te horen. Precies diezelfde formulering klonk hoofdstuk eerder. Als de broers de in bloed gedompelde mantel aan vader Jakob tonen: 'Herken toch' of dit de rok is van uw zoon... Weer krachtige woordrijm! Wat Juda hier overkomt heeft alles te maken met de verkoop van Jozef, zo wil deze woordrijm zeggen.
- En verwijst het verhaal van Tamar zo, met het woordje 'herken toch', naar wat er in het mannenverhaal aan vooraf ging, het woordje 'onderpand' verwijst eveneens door woordrijm naar wat in dat grote mannenverhaal nog komt. Als koning Jozef in Egypte zijn broers herkent, dan dreigt hij de oogappel van vader Jakob, Benjamin, in Egypte te houden. En dán blijkt dat Juda werkelijk wat van Tamar heeft geleerd. Want dan klinkt het uit Juda's mond dat hij zelf 'onderpand' wil zijn voor Benjamin. Hetzelfde woord. Woordrijm, waarmee de verhalen naar elkaar verwijzen.

Daar in Egypte komt de ware eerstgeborene aan het licht. Niet langer de Juda van de mannenmacht, die desnoods zijn broer verkoopt. Maar de Juda die zelf instaat voor zijn broer. Dít Juda kan koning zijn. Een koning die de verantwoordelijkheid van de eerstgeborene op zich neemt. Een rechtvaardige koning. Maar als je dan, in dat einde van het lange mannenverhaal dat woordje 'onderpand' ineens hoort, dan weet je: hier spreekt Tamar mee. Waar het in een rechtvaardig koningschap om gaat, dat heeft Juda van Tamar geleerd.

'Zij is een rechtvaardige.' - zo reageert Juda, als Tamar hem de tekenen van het koningschap teruggeeft. Dat is het kernzin van de lezing van vandaag. Daarom lezen we dit verhaal in de Advent. Hier, in deze ontrechte, volstrekt machteloze vrouw, begint het verhaal van de rechtvaardige koning, de Wonderbare Raadsman, de Vredevorst. Hier in de totale weerloosheid van Tamar begint de Messiaanse geschiedenis – volgens Matteus. In de machteloze tegenactie van Tamar begint de overwinning van het kwade door het goede.

Helaas, helaas vertaalt de NBV dat kernvers 'zij is een rechtvaardige' met 'zij is onschuldig'. Dat is, zo dunkt mij, toch echt wat anders. Liever gezegd: hier slaat de NBV de plank volledig mis. 'Zij is onschuldig' - dat is moraal. Daar is niets mis mee. Maar door onschuld alleen wordt de wereld echt niet beter. De wereld verandert er niet door. Ook niet door duizend onschuldige Tamars.

Rechtvaardigen echter kunnen de wereld redden. Omdat een rechtvaardige iets ongekenks nieuws inbrengt. Zelfs al is er maar één – door die éne rechtvaardige verandert de wereld ongekenk en onomkeerbaar. De wereld zal nooit meer hetzelfde zijn. En daarmee is haar redding begonnen. Zo werkt dat in het verhaal van de Messias van Israël. 'Zij is rechtvaardig' - dat is de kernzin van het verhaal. Want door Tamars rechtvaardigheid verandert alles – verandert Juda - verandert de hele wereld.

'Zij is een rechtvaardige. Meer dan ik', zo zegt Juda. We blijven hier nog éven bij staan. Want je kúnt het ook nog anders vertalen. En dat doet de Talmoed, de oude Joodse schriftuitleg. Dan wordt het: 'Zij is rechtvaardig. Het is van mij'. En die merkwaardige zin moet je dan volgens de Tamoed zó verstaan dat Juda het eerste zegt – 'zij is rechtvaardig' - ... en dat het vervolgens een hemelse stem is die daarop antwoordt: 'het is van mij - het is door mij', zo zegt God zelf.

Dat is uiterst gezocht. Inlegkunde, zou je denken. Maar de joodse bijbelgeleerden willen zo natuurlijk alleen maar onderstrepen hoe zeer juist dit vers een kernvers is.

Deze rechtvaardigheid van Tamar, daar gaat het om. Maar dat is niet zo maar rechtvaardigheid - in de zin van onschuldig zijn. Het is Gods rechtvaardigheid die hier zichtbaar wordt. Daarom wordt Tamar rechtvaardig genoemd. Een gewone kleine mens. Een ontkende vrouw. Een verstoten vrouw. Een ontrechte vrouw. Een vrouw zonder enige toekomst. En dáár gaat God verder, zo hebben de rabbijnen scherp gezien. Waar de mannenmacht vastloopt... daar schept God nieuwe toekomst – 'het is van Mij'. Daar waar alles dood loopt - en meneer Juda bevestigt dat nog eens door Tamar te veroordelen tot de brandstapel... daar waar alles dood loopt, daar schept God leven. Dat is waar het om gaat in het gans andere koningschap van Israël. In het koningschap dat werkelijk Gods zegen draagt. In het koningschap dat zal groeien uit Tamar... Daar waar alles dood loopt, daar schept God leven. Zó wordt de Messias geboren.

En het geschiedde in dezelfde tijd... Zo begon het verhaal van Tamar. Terwijl alle ogen zijn gericht op het verhaal van de mannen. En het geschiedde in diezelfde dagen dat er een bevel uit ging vanwege keizer Augustus, zo zal veel later een ander verhaal beginnen.

Mannenmacht is van alle tijden. En is altijd weer dominant. Mannenmacht dat is dat je op TV de grofste discriminerende opmerkingen kunt maken omdat jij jezelf zó grappig vindt. Mannenmacht, dat is dat je een bedrijf naar de knoppen kunt helpen, en dan een bonus krijgen omdat je zo veel verantwoordelijkheid gedragen hebt. Mannenmacht, dat is dat er vermoord wordt, dag in, dag uit, in Syrië. Mannenmacht, dat is een plastic mediamagnaat die alles en iedereen omkoopt, en daarmee nog bewondering oogst ook.

Is er toekomst in een wereld vol mannenmacht?

En het geschiedde ten tijde van ongekend geweld in Syrië dat een jonge vrouw al haar slimheid inzette om haar familie naar Nederland te halen. Jullie kunnen me wat met jullie mannenmacht – met jullie blokkades aan de grens daar, met jullie strenge vluchtelingenwetgeving hier. Het gaat om leven en dood. En als er levens op het spel staan, dan is onschuld niet genoeg. Dan is rechtvaardigheid nodig. De kracht der zwakken. De kracht van de liefde die zich niet tegen laat houden.

En dankzij Tamar weten wij: Zo wordt de Messias geboren. Hij komt. Advent. Amen

Moge God je zegenen
met ontevredenheid over gemakkelijke antwoorden,
halve waarheden en oppervlakkige relaties,
opdat jij onverschrokken de waarheid mag zoeken
in liefde diep in je hart.

Moge God je zegenen,
met woede over onrechtvaardigheid,
onderdrukking en uitbuiting van mensen,
opdat jij onophoudelijk mag werken
aan rechtvaardigheid, vrijheid en vrede voor allen.

Moge God je zegenen,
met tranen die mogen vloeien
met hen die lijden aan pijn en afwijzing
of het verlies van een geliefde,
opdat jij je hand mag uitstrekken en
hun pijn in vreugde mag veranderen.

Moge God je zegenen,
met genoeg dwaasheid om te geloven
dat jij een verschil kunt maken in deze wereld,
opdat jij door Gods genade kunt doen
wat anderen voor onmogelijk houden.

Franciscus van Assisi